

2. Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [Електронний ресурс] : закон України : від 12 травня 2011 року №3332-VI. – Режим доступу : <<http://pro-u4ot.info/>>.

3. Верига, Г. Проблемні аспекти трансформації фінансової звітності підприємств України відповідно до принципів МСФЗ [Текст] / Г. Верига // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 9. – С. 19–25.

4. Жук, В. До проблем впровадження МСФЗ в Україні [Текст] / В. Жук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 10. – С. 16–22.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© Л.О. Кирильєва, І.Б. Чернікова, Т.А. Наумова, 2011.

УДК 659.11 656.34

І.В. Нестеренко, канд. екон. наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито актуальні проблеми обліку і аудиту інвестиційної діяльності підприємств. Досліджено тенденції розвитку та технологічно-організаційні особливості, які впливають на побудову обліку інвестиційної діяльності, обґрунтовано і запропоновано рішення щодо її удосконалення.

Раскрыты актуальные проблемы учета и аудита инвестиционной деятельности предприятий. Выявлены тенденции развития и технологически-организационные особенности, влияющие на построение учета инвестиционной деятельности, обосновано и предложено решение по его усовершенствованию.

The article the actual problems of accounting and auditing investment companies. Investigated trends and technological and organizational features that affect construction investment accounting, and offered reasonable solutions for its improvement.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічна ефективність діяльності підприємств, забезпечення високих темпів їх розвитку, підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках значною мірою визначаються рівнем і діапазоном їх інвестиційної діяльності. Формування напрямів цієї діяльності, системи її довгострокових цілей та вибір найефективніших шляхів їх досягнення з урахуванням перспективи являє собою процес розробки інвестиційної стратегії, яка, хоча в основному і орієнтована на довгострокові цілі, містить також окремі середньострокові та

короткострокові елементи, які зрештою ведуть до вироблення конкретних управлінських рішень у разі формування інвестиційного портфеля та реалізації інвестиційних програм і проєктів.

У комплексі проблем, пов'язаних із визнанням ролі інвестицій підприємства, в сучасних умовах великого значення набуває процес управління інвестиціями підприємства, що визначає збільшення уваги до інформаційного забезпечення керівництва відповідними даними про інвестиції. Таку інформацію повинна надати, насамперед, система бухгалтерського обліку, що покликана виявляти й систематизувати дані про всі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління та бухгалтерського обліку інвестицій отримали певне висвітлення в працях як вітчизняних учених, серед яких доречно відзначити розробки І.О. Бланка, С.Ф. Голова, Б.І. Валуєва, А.А. Пересади, М.В. Кужельного, В.В. Сопка, В.П. Завгороднього, Я.Д. Крупки, Ф.Ф. Бугинця, В.І. Сфіменко, так і зарубіжних – А.Д. Шеремета, В.Ф. Палія, Глен А. Велша, Д. Кондуела, Дж. Блейка, Р. Ентоні, Л.З. Шнейдермана, М.І. Кутера, Х. Андерсона та ін. Проте, відзнаючи значний внесок цих дослідників, необхідно враховувати, що сучасні умови ставлять нові завдання, вимагають комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних зі зміною інвестиційної політики в Україні, вдосконаленням національної системи обліку, аудиту й звітності.

Одним із чинників раціональної організації обліку і управління інвестиційною діяльністю є систематичний і ефективний аудиторський контроль за капітальними та фінансовими інвестиціями і операціями з ними, адже контроль, як функція управління є засобом зворотного зв'язку між об'єктом і системою управління, що інформує про дійсний стан керованого об'єкта, фактичне виконання управлінського рішення. Загальні проблеми теорії та практики зовнішнього й внутрішнього аудиту певною мірою досліджувались в працях вітчизняних учених (М.Т. Білухи, В.П. Завгороднього, В.С. Рудницького, О.А. Петрик, В.Я. Савченка, Н.І. Дорош та ін.) і зарубіжних науковців (Р. Адамса, А. Аренса, М. Беніса, Дж. Лоббека, Дж. Робертсона та ін.). Проте, викладені ними результати досліджень щодо конкретизації організації і методики аудиторських перевірок інвестицій є недостатніми і тому потребують удосконалення й уточнення.

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення результатів розробки теоретичних і методологічних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аудиту інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі відтворення, незалежно від її суспільної форми, інвестиціям належить важлива роль у справі відновлення і збільшення виробничих ресурсів, а, отже, і в забезпеченні певних темпів економічного зростання.

На підставі проведеного дослідження в структурі інвестиційної діяльності було виділено суб'єкти, об'єкти та джерела фінансування об'єктів, які, в свою чергу, регулюються і обмежуються певними політичними, правовими та економічними чинниками, що формують інвестиційний клімат.

Розвиток економіки, характер змін інвестиційного клімату держави тісно пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємств. Водночас, специфічні особливості кожної галузі зумовлюють якісні характеристики інвестиційної діяльності окремих підприємств галузі, впливають на її здійснення, формування джерел фінансування і напрями інвестування і, в остаточному підсумку, на відтворювальні процеси підприємства.

На основі критичного аналізу поглядів вітчизняних та зарубіжних економістів, нормативної та спеціальної літератури щодо визначення поняття та економічної сутності інвестицій доведено, що загальним для всіх визначень є визнання того, що інвестиції – це вкладення в об'єкти господарської діяльності із метою отримання вигод. Враховуючи це, сформульовано визначення інвестицій як обліково-аналітичної категорії: вкладення майнових цінностей в необоротні активи (матеріальні та нематеріальні) та активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора (економічних або позаекономічних) [1, с. 235].

Для організації ефективного обліку і з метою контролю інвестиційної діяльності важливе значення має класифікація інвестицій, яку необхідно здійснювати, виходячи з різних критеріїв – об'єктів, суб'єктів, джерел фінансування, періоду здійснення.

Повне розуміння сутності інвестицій неможливе без розкриття змісту такого поняття, як “інвестиційна діяльність”. Проте, більшість економістів, розглядаючи це поняття, акцентують увагу на реалізації капітальних інвестицій, що звужує об'єкт інвестиційної діяльності. Дослідження структури інвестиційної діяльності дозволило сформулювати таке визначення інвестиційної діяльності підприємств-індивідуальних інвесторів: придбання (виготовлення) та реалізація необоротних активів і фінансових інвестицій, а також операції, пов'язані зі зміною їх первісної або балансової вартості (за винятком нарахування амортизації необоротних активів).

Оскільки інвестиції та інвестиційна діяльність підприємств нерозривно пов'язані між собою, то їх облік повинен здійснюватись у спільному напрямку, тобто в розрізі напрямків вкладення капіталу – облік капітальних і фінансових інвестицій та операцій із ними. При цьому доречно відзначити, що особливість іноземної інвестиційної діяльності підприємств України, яка полягає у відсутності двостороннього руху капіталу, зумовлює обмеженість об'єктів бухгалтерського обліку іноземної інвестиційної діяльності лише джерелами формування інвестиційних ресурсів.

Одним із джерел фінансування капітальних інвестицій є кредити банків, відсотки за користування якими національними стандартами бухгалтерського обліку передбачено списувати на витрати. Проте, як показує практика інвестиційної діяльності, капіталізація витрат на сплату відсотків в деяких випадках є обґрунтованою, тому в вітчизняному обліку пропонується встановити два варіанти списання відсотків за кредитами (рис.).

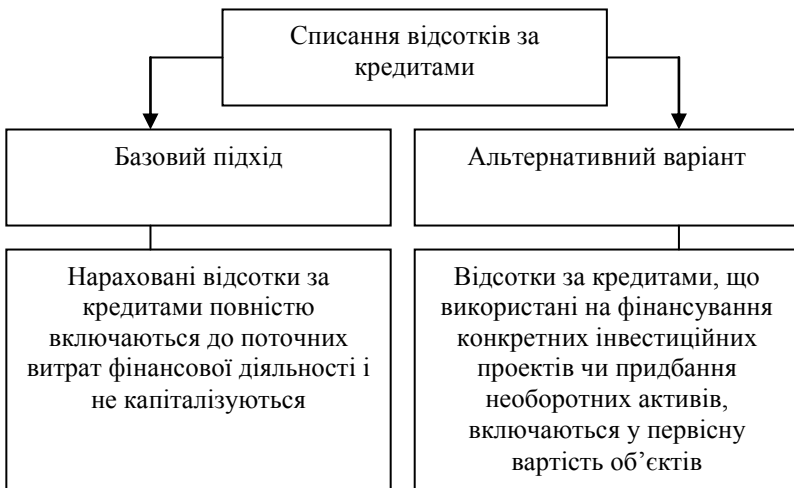

Рисунок – Варіанти списання відсотків за кредитами

Обсяг капітальних інвестицій у необоротні активи визначається не лише потребою у таких об'єктах, а й наявністю джерел їх фінансування. Щоб вирішити питання, чи можна придбати або збудувати відповідний об'єкт, слід проаналізувати наявність джерел, тобто правильно і реально оцінити свої можливості. Отже, з метою задоволення потреб користувачів у інформації про джерела

фінансування капітальних інвестицій та досягнення узгодженості між бухгалтерським та статистичним обліком доречним буде здійснювати накопичення інформації про джерела фінансування капітальних інвестицій на додатковому позабалансовому рахунку “Джерела фінансування капітальних інвестицій” у розрізі джерел, передбачених розділом 3 Звіту про капітальні інвестиції (кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів; власні кошти; кредити банків та інші позики; кошти іноземних інвесторів; кошти вітчизняних інвесторів; інші джерела фінансування). Збільшення залишку за даним рахунком повинне відбуватись на суму отриманих (виділених) засобів для фінансування капітальних інвестицій, а зменшення – на суму використаних джерел, підтверджених документально.

Відображення інформації про капітальні інвестиції в фінансовій звітності також потребує уточнення, а саме, оскільки назва статті активу балансу “Незавершене будівництво” обмежує об’єкти відображення, то більш коректним буде змінити назву даної статті на “Незавершені капітальні інвестиції”.

Наявність фінансових інвестицій у активах підприємств спричинює необхідність і актуальність дослідження даного питання. Враховуючи життєвий цикл фінансових інвестицій, оцінка останніх повинна розглядатися в трьох аспектах: оцінка придбання (первісна); оцінка використання, тобто оцінка за період знаходження в портфелі інвестора (на дату балансу); оцінка вибуття [2, с. 183].

Оцінка придбання для всіх об’єктів фінансових інвестицій базується на принципі історичної (фактичної) собівартості. Проте, як показали дослідження, для інвестицій, які обліковуються за методом участі в капіталі, повинен бути зроблений виняток відносно невиключення в первісну вартість фінансових інвестицій витрат на оплату послуг третіх осіб або комісійних винагород третім особам, оскільки головна і єдина мета даного методу – визначення частки інвестора в капіталі об’єкта інвестування. Ця стаття витрат не повинна зараховуватись до суми вкладень і тим самим штучно завищувати частку інвестора, а має доповнювати статті витрат поточного (звітного) періоду. Такий же виняток із правил доречним було б встановити і для фінансових інвестицій, що утримуються до їх погашення, інакше на дату погашення їх вартість не буде дорівнювати номіналу, як вимагає П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”.

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій рекомендує на рахунках №72 “Дохід від участі в капіталі” і 96 “Втрати від участі в капіталі” відображати

доходи (втрати), одержані інвестором внаслідок прибутків (збитків), отриманих асоційованими, спільними та дочірніми підприємствами, або доходи (втрати) від зростання (зменшення) їх власного капіталу. Доведено, що на зазначених рахунках повинні обліковуватися лише доходи (втрати), які виникли у дочірньому підприємстві у звітному періоді в результаті звичайної діяльності та пов'язані з його основною операційною діяльністю, а збільшення (зменшення) власного капіталу має прямо включатися у відповідні статті власного капіталу материнського підприємства. Інформація про зміни власного капіталу дочірнього підприємства має подаватися інвесторові у спеціально розробленій формі внутрішньої звітності, яку воно подає материнській компанії для врахування результатів у її капіталі. Така звітність може бути представлена у формі звіту про зміни у власному капіталі дочірнього підприємства.

Національні особливості інвестування вимагають альтернативних підходів до оцінки і обліку інвестицій у непов'язані сторони. Пропонується застосовувати метод оцінки за правилом нижчої ціни з відображенням в обліку на контрарних рахунках резерву під знецінення довгострокових фінансових інвестицій, втрат від знецінення поточних фінансових інвестицій і резервів на зменшення вартості фінансових інвестицій. Запровадження даного методу дозволить уникнути збитків, які ще не понесені.

Раціональна організація обліку і управління інвестиційною діяльністю на підприємствах неможлива без систематичного і ефективного контролю за капітальними та фінансовими інвестиціями і операціями з ними, однією з форм якого є аудит [3, с. 9].

Оскільки внутрішній аудит на підприємствах впроваджується повільно, а більшість із них організована в формі акціонерних товариств і відповідно підлягають обов'язковому проведенню зовнішнього аудиту, тому більш актуальними є організаційні аспекти проведення незалежного (зовнішнього) аудиту інвестиційної діяльності. При цьому метою зовнішнього аудиту інвестиційної діяльності є встановлення відповідності системи бухгалтерського обліку підприємства та оподаткування операцій з інвестиціями чинному законодавству, а також вимогам інвестора щодо ефективності інвестиційних операцій.

Для досягнення поставленої мети аудиторю необхідно дотримуватись певної послідовності виконання аудиторських робіт, сукупність яких може бути об'єднана в певні групи, що визначаються як стадії та етапи. Внутрішній аудит не займає належного місця в системі управління підприємств. Діючі контрольно-ревізійні служби

на низку підприємств не виконують повною мірою всіх функцій, властивих внутрішньому аудиту. Тому запровадження в систему управління підприємств служби внутрішнього аудиту з притаманними їй функціями є об'єктивною необхідністю в умовах ринкових відносин. Організація процесу внутрішнього аудиту на всіх його стадіях вимагає створення відповідних організаційних регламентів, до яких можна віднести технологічні карти аудиту та робочі зошити аудиторської документації. Застосування технологічних карт дасть можливість раціонально здійснювати поділ внутрішнього аудиту на блоки перевірки, а застосування робочих зошитів – можливість стандартизувати документальне оформлення аудиторських процедур, що значно знижує витрати часу на складання документів.

Зміст аудиторського процесу характеризується не лише стадіями його виконання, але як процес складається з методичних прийомів, об'єктів (капітальних та фінансових інвестицій) і аудиторських процедур. На основі розглянутих методичних прийомів аудиту та аналізу їх класифікаційних ознак запропонована система класифікації методичних прийомів аудиту інвестиційної діяльності. Важливим питанням в процесі аудиту об'єктів капітальних інвестицій підприємств є встановлення доцільності оновлення необоротних активів (у першу чергу, основних засобів). Для оцінки ефективності заміни нового обладнання запропоновано в процесі аудиту інвестиційної діяльності використовувати схему прогнозного балансу, перевагою якої є те, що в балансі передбачається відображення в активі історичних і прогнозних витрат з експлуатації обладнання, а в пасиві – історичні та прогнозні прибутки (збитки), що дає можливість аудитору робити певні аналітичні висновки.

Використання підприємствами комп'ютерної техніки для ведення обліку інвестиційної діяльності зумовило необхідність дослідження особливостей аудиту в системі автоматизованої обробки даних, яка впливає на процес вивчення аудитором системи обліку і внутрішнього контролю підприємства, що перевіряється. Враховуючи особливості АСОД, організаційна структура і технічно-програмне забезпечення АСОД щодо інвестиційної діяльності не є достатніми для виявлення помилок та запобігання їм, і, відповідно, загальні аудиторські процедури перевірки інвестиційної діяльності повинні використовуватись у повному обсязі.

Висновки. Одержані результати свідчать про досягнення поставленої мети і дають змогу зробити такі висновки:

1. Дослідженням встановлено, що розвиток економіки, характер змін інвестиційного клімату держави тісно пов'язані з

інвестиційною діяльністю підприємств. Водночас, специфічні особливості кожної галузі зумовлюють якісні характеристики інвестиційної діяльності окремих підприємств галузі.

2. На основі узагальнення підходів вітчизняних та зарубіжних наукових шкіл до трактування інвестицій, доведено, що інвестиції – вкладення майнових цінностей у необоротні активи (матеріальні та нематеріальні) та активи, які утримуються підприємством із метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора (економічних або позаекономічних). Класифікацію інвестицій необхідно здійснювати виходячи з різних ознак – суб'єктів, об'єктів, величини, терміновості тощо, що забезпечить організацію ефективного обліку і контролю інвестиційної діяльності на підприємстві.

3. Особливість іноземної інвестиційної діяльності підприємств України на сьогодні полягає у відсутності двостороннього руху капіталу. Підприємства виступають лише реципієнтами капіталу, що впливає на обмеженість об'єктів бухгалтерського обліку. Тобто, об'єктами бухгалтерського обліку іноземної інвестиційної діяльності підприємств України виступають лише джерела формування інвестиційних ресурсів.

4. Ефективність управління інвестиційною діяльністю залежить від рівня поінформованості керівництва підприємства та якості облікової інформації, на основі якої приймаються рішення щодо інвестування. Саме тому напрямками удосконалення бухгалтерського обліку капітальних інвестицій та операцій з ними є: конкретизація бухгалтерських рахунків для проведення операцій з обліку капітальних інвестицій, організація аналітичного обліку капітальних інвестицій (виділення рахунків третього, четвертого та інших порядків для відображення відтворювальної, технологічної структури, елементів витрат та ведення пооб'єктного обліку), виділення позабалансового рахунку для накопичення інформації про джерела їх фінансування, організація управлінського обліку реалізації інвестиційного проекту.

Список літератури

1. Бутусов, О. В. Облік інвестиційної діяльності [Текст] : навч. посібник / О. В. Бутусов. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 327 с.

2. Хмельниченко, С. В. Методологічні основи побудови бухгалтерського обліку інвестиційної діяльності на підприємстві [Текст] / С. В. Хмельниченко // Стратегія економічного розвитку України : наук. зб. – К. : КНЕУ, 2009. – Вип. 6 (13). – С. 180–187.

3. Мисака, Г. В. Бухгалтерський облік [Текст] : навч. посібник / Г. В. Мисака, В. М. Шарманська. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.

© І.В. Нестеренко, 2011.